

galerije. Ko se je čelna skupina vračala iz težko prehodnega hodnika, je s površja prišlo telefonsko sporočilo, da se pripravlja nevihta. Zato so dogovorno z vodjo odprave sklenili, da se opusti nadaljnje natančno merjenje. Tako so višinsko razliko galerije izmerili le z aneroidom in preverili italijanski poligon le v grobem.

Čim je hidrolog še obarval potok pred hodnikom, se je začel povratek. To pa je bilo zelo zamudno, ker so bili jamarji zelo izčrpani in nekateri relejci premalo izvežbani.

France Šušteršič

NOVE RAZISKAVE V ŽANKANI JAMI PRI RAŠPORJU

Skrajšan ponatis¹ iz *Naše jame*, 11, 1970 (1969), str. 57–66

Uvod

Ko so pred dobrimi desetimi leti postojnski kolegi ugotovili, da je Jazben, podobno kot Habečkov brezen, plitvejši od 400 m, se je na čelu lestvice najglobljih jugoslovanskih brezen pojavila Žankana jama (Zakajna jama, Abisso Bertarelli) pri Rašporju (F. Hribar, 1959). Predvojne italijanske meritve govorijo o globini 450 m. Odprava, ki je leta 1924 prva dosegla dno (Italijanski sifon) se je tragično končala. Z vse Italije zbrana ekipa ni bila homogena, pa tudi organizacija ni bila najboljša. Tako je nenadna nevihta presenetila zbrano skupino šestih domačih delavcev in dveh Italijanov tik nad dvestometrskim breznom. Italijana sta se umaknila na naravni most, domačine pa prepustila usodi. Voda je odplavila v prepad Karla in Blaža Božiča, ostali štirje pa so se popolnoma izčrpani le obdržali na polici, dokler ni po šestih urah voda upadla. Med tem je bila v jami konica, ki se je že vračala, ko je prišlo telefonsko obvestilo o poplavi. Vsi so se pravočasno prebili do dvoranice (bivak) in srečno prestali nezgodo. Reševalna ekipa, ki je prispela iz Trsta, jih je pozneje nepoškodovane izvlekla iz jame.

O odpravi je izšlo več člankov v italijanskem časopisju; svetovni rekord, ki so ga dosegli pa je odmeval po vsem svetu. Pozneje so se do Italijanskega sifona spustile še najmanj tri odprave. Vendar pa ni nihče popravil pretirane globine, ki je opazna že pri površnem obisku, brez ponovnega merjenja.

Po priključitvi Istre Jugoslaviji se za to jamo nihče ni posebno zanimal. Še povsod navajano domače ime »Zakajna jama« se je pri preverjanju pri domačinih v Rašporju in okoliških vaseh izkazalo za napačno. Rašporci

Do 19. ure je bil ves material prenesen do globine 173 m. Da bi prišli jamarji zaradi neprestanega dežja čim prej na površje, so pustili začasno ves material na tem mestu. Kljub temu je zadnji jamar prišel iz brezna šele 13. avgusta ob 6. uri. Po krajšem počitku je odšlo osem najbolj izkušenih ljudi ponovno v brezno. Do 20. ure so spravili material do globine 80 m, šele do 23. ure pa na površje. Odprava se je s kamioni vrnila v Postojno 14. avgusta ob 4. uri.

ji pravijo preprosto jama. V Trsteniku jo poznajo kot Rašporsko jamo, ker je pač tik Rašporskih hiš. Pod imenom Žankana jama jo pa poznajo očanci v Račji vasi. Ime je verjetno v zvezi z izrazom »žekno«, saj je v bližini Račje vasi neka jama z imenom Žakno.

Priprave na raziskavo

Za akcijo v Žankano jamo smo se odločili v zgodnjem poletju 1968, ko se je vrnila naša tričlanska odprava s Poljske. Naši člani se tam na mednarodnem jamarskem taboru dobro izkazali, saj so se med drugim spustili v 770 m globoko Jeskinio Sniežno v Tatrach ter bili pri tem najmanj enakovredni domačinom, ki so bili tudi že v breznu Berger. Ker je vse kazalo, da se za našo najglobljo jamo tudi v nadalje nihče ne bo zmenil, se nam je pri tehničnem nivoju v klubu taka odločitev naravnost vsiljevala.

Takoj po odločitvi smo začeli zbirati razpoložljivo literaturo o jami. Predvsem smo si pomagali z brošuro R. Battelinija (1926), kjer smo lahko razbrali vsaj nekaj podrobnosti. Že iz načrta je razvidno, da bi se dala glavna vertikala premagati z vitlom, medtem ko bi prišle za poševni meander v poštev le lestvice. Ogladna ekskurzija sredi poletja leta 1968 je potrdila, da za transport z vitlom ne bo težav. Treba je bilo preizkusiti le še vitel. V ta namen smo raziskali 210 m globoko Lipiško brezno pri Sežani. Rezultati poskusa so bili zelo zadovoljivi, saj se je posrečilo prodreti tudi v stranska brezna, kar so pred vojno večkrat zaman poskušali tržaški jamarji.

Tako smo lahko pričeli pripravljati akcijo. Pri tem smo stalno imeli pred očmi nesrečo pri prvi raziskavi in stremeli, da bi bila jama obdelana v čim krajšem času. Predvideli smo pa zatočišče na Bivaku, če bi bila konica več dni

¹ Bralci, ki jih zanimajo podrobnosti in priloge, naj pogledajo izvirnik.

odrezana od površja. Zaradi varnosti smo predvideli telefonsko zvezo vseh važnejših točk v jami z opazovalnico vremena pri vходу. Ob raziskavi se je pokazalo, da smo v varnosti pretiravali. Pač pa je urnik raziskave zmedla jama sama, ki je bila mnogo manjša kot na načrtu in se je zato konica vrnila mnogo prezgodaj. Kljub temu smo akcijo uspešno izpeljali.

Čas raziskave smo predvideli za prve dni oktobra, ko nevihte že pojenjajo in je možen le rahel dež, ki ni nevaren. Vendar smo končno odločitev preložili na sam dan začetka akcije. Za primer, da bi morali akcijo preusmeriti, smo pripravili rezervno akcijo v Kačno jamo.

Potek prve akcije

V Rašpor smo prispeli 3. 10. 1968. Takoj, ko smo si zagotovili bazo pri Antonu Božiču, smo pričeli v jami vrh glavnega brezna montirati vitel. Pri tem so pomagali tudi domačini, ki so odstopili primerno drogovoje za ogrodje. Opravili smo poskusno vožnjo in obenem napeljali telefon v Božičevo dvorano.

Ob 7 uri naslednjega dne je vstopila v jamo tričlanska tehnična ekipa. Do vhoda v poševni meander je prispela po načrtu, tu pa so se pričele težave, saj italijanski načrt ni bil pravilen in je bilo treba že pripravljene kose lestvic za posamezne stopnje menjavati ter prilagajati dejanskemu stanju. Vendar pa je bila tehnična ekipa ob 15. uri na Bivaku, kjer je počakala, da je prišla dvočlanska posadka bivaka. Ta je imela nalogo, da bi ob pozivu s površja obvestila konico v Tržaškem rovu o spremembi vremena. Telefona tja nismo predvideli, saj bi bilo napeljevanje žice prezamudno. Po krajšem počitku se je pričela tehnična ekipa vračati in je sproti merila poševni meander. Mimogrede je odkrila in raziskala nov rov, ki se prevesi v brezno. Z metanjem kamenja smo ugotovili, da vodi to brezno v dvoranico poleg Bivaka.

Ob 17. uri je vstopila konica, ki se je takoj spustila v glavno brezno ter se na njegovem dnu srečala z vračajočo se tehnično ekipo. Enega tehničarja je zgornja skupina takoj dvignila do vitla, dva pa sta se ustavila v Božičevi dvorani in spotoma izmerila laže dostopne dele. Pri dvigu iz brezna se je na vitlu pojavila nevšečnost, ki jo je zgornja ekipa odpravila le z največja požrtvovalnostjo. Podnožje vitla je bilo namreč prenizko in tako so se vitlarji prehitro utrudili. Dvig je bil zato sorazmerno počasen, pri čemer je padalski sedež močno stiskal večje jamarje. Delo je olajšalo nekaj domačinov, ki so nesebično pomagali vrteti vitel.

Med tem je štiričlanska konica prešla Bivak in takoj nadaljevala pot v Tržaški rov. Že prej se je izkazalo, da so dimenzije jame na italijanskem načrtu pretirane. V vodoravnem meandru pa je bilo to takoj jasno, saj je mnogo bolj položen, pa tudi skoraj še enkrat krajši. Konica je že po dobri uri dosegla Italijanski sifon. Voda je bila nekoliko nižja, kot ob odkritju jame in zato je bilo mogoče prodreti nekaj metrov globlje in dalje, vendar je sifon ostal zaprt. Jamarji so se po planu takoj obrnili in pričeli meriti jamo. Toda že po nekaj vizurah so opazili v stropu dvoranice, ki je označena tudi na italijanskem načrtu, večjo odprtino. Vanjo sta se povzpela dva člana in zgaraj odkrila neznan splet meandrov in večjih rofov, ki ju je privedel navzdol do novega sifona (Slovenski sifon). Zaradi velikega pompa ob prvi raziskavi jame smo menili, da so jamo takrat tako preiskali, da nova odkritja niso več možna. Delovni plan zato ni imel časovne rezerve za meritve večjih novih delov in konica se je morala vrniti, ne da bi novi rov dokončno preiskala in izmerila. Ta je bilo tudi v skladu z domenkom, naj se eventualne najdbe prihranijo za prihodnjo kombinirano jugoslovansko odpravo, o kateri nas je med akcijo obvestil predsednik DZRJS dr. France Habe.

Merjenje vodoravnega meandra se je po enourni prekinitvi nadaljevalo. Zaradi izredne zavivosti rova je bila povprečna vizura komaj kaj daljša od dveh metrov. Vendar je bila merjenje uspešno končano že petega ob 2. uri, štiri ure pred planom, ki je glede na italijanski načrt predvideval, da je meander še enkrat daljši.

Bivak je takoj telefoniral na površje vremenskim opazovalcem, naj bo zgornja ekipa ob 5. uri pripravljena na dvig. Ker je bil dvig tehnične ekipe končan šele ob 22.30 prejšnji večer, je prišla ta ob večino prepotrebne spanja, a je bila ob domenjenem času na mestu. Takoj je prišel poziv izpod vitla, da sta spodnji skupini pripravljena na dvig. Dviganje je trajalo do 9. ure, potem pa je sledil transport materiala iz jame, ki je bil ob 12. uri uspešno končan. Popoldne so se vsi udeleženci akcije temeljito odpočili, naslednjega dne pa se je odprava vrnila v Ljubljano.

Akcijo je vodil klubski predsednik Tomaž Planina, sodelovali so še: Blatnik, Di Batista, Ileršič, Juvan, Korenčan, Krivic, Modrijan, Pirnat, Puc, Radešček, Šušteršič, Trenz, Weber, Verbovšek in Vogrič. Društvo² je zastopal predsednik dr. Habe, ki je drugi dan akcije obiskal Rašpor in se po telefonu razgovarjal z jamarji na Bivaku. Ves čas je bila v Ljubljani pripravljena reševalna skupina pod vodstvom Velkovrha.

² V smislu kasnejše JZS.

Rezultati prve akcije

V jamo smo se podali predvsem zaradi preverjanja globine. Žal nas je, vsaj tu, jama razočarala. Računi so pokazali, da je do vodne gladine v Italijanskem sifonu jama globoka le 345,5 m. Če temu prištejemo še cenjeno razliko do novoodkritega Slovenskega sifona, je bila jama globoka okrog 360 m. Tako sta se pred njo znašla na lestvici negotovo merjena Gotovž in Jazben.

Pomembneje je, da smo našli mnogo novih rovo in možnih nadaljevanj. Tudi ekipa se je izkazala za dovolj izvežbano. Material je v celoti povsem ustrežal. Edino vitel ni bil konstruiran za take zahteve in ga bo treba predelati. Povsem pa je odpovedalo merjenje globine z aneroidom, ki je že v globini 50 m kazal prek 90 m. Pomembna ugotovitev je bila, da za tako akcijo niso potrebni sami vrhunski jamarji, pač pa čimbolj homogena ekipa, saj je treba vsak hip kaj improvizirati, ali pa predvideti, kaj dela tovariš.

Vremenski preobrati še zdaleč niso tako nevarni, kot je razvidno iz Battelinijeve knjige (R. Battelini, 1926); edino res nevarno mesto v jami je ploščad pri vitlu, kjer pa posadka razen pri dvigu in spustu sploh ni potrebna. Žal smo morali ugotoviti, da so prvi raziskovalci in njihovi nasledniki, katerih podpise smo našli v jami, globino namerno pretirali. Po pripovedovanju domačinov so se med seboj namreč vedno pogovarjali o globini 380 m.

Priprava na drugo akcijo

Prva odprava je predvidevala, da je bila jama pred vojno dovolj raziskana in zato delovni načrt enostavno ni bil kos mnogim nadaljevanjem, ki smo jih odkrili že od Božičeve dvorane dalje. Dan pred akcijo smo bili tudi obveščeni o nameravani vsejugoslovanski odpravi in zato smo jih pač še laže pustili neobdelana. Ker je vse kazalo, da bo nova odprava pomladi 1969, smo svoj letni načrt prilagodili temu urniku. V zvezi z našo preteklo akcijo in bodočo odpravo smo poslali Speleološkemu savezu Hrvatske dopis, ki pa je ostal brez odgovora. Zato smo se odločili, da se bomo najkasneje v začetku maja, to je tik pred nevihtnim obdobjem, sami odpravili v jamo in skončali začetno delo.

V ta namen smo predelal vitel, tako da sta bila izkoristek in varnost kolikor mogoče velika. Izdelali smo tudi nekaj novih lestvic in jih uspešno preizkusili v 140 m globoki Ulčarjevi jami pri Sežani, ki je zaradi stopnjevitosti tudi sicer primerna za trening za Žankano jamo.

Shema poteka raziskave je prav tako potrebovala sprememb. Predvideli smo tri štiričlanske merilno-

raziskovalne ekipe (konice). Prva bi prvi dan opremila z lestvami stari del jame, nato pa bi preostanek časa porabila za merjenje Ljubljanskega rova do Slovenskega sifona (Z). Mimogrede bi označila vse luknje in nove rove, ki bi jih pustila neraziskane za naprej. Ob 18. uri bi se vrnila na Bivak, kjer bi se srečala z drugo konico. Ta bi prinesla na Bivak opremo za prenočevanje, nato pa prihodnjih dvanajst ur raziskovala in merila nove rove. Med tem časom bi prva konica spala, dalje pa bi se obe skupini vsakih dvanajst ur menjavali, dokler bi ne bila jama do konca raziskana in izmerjena. Med delom obeh ekip bi se v jamo spustila fotoekipa, ki bi neodvisno od ostalih preslikala zanimive dele jame in se potem vrnila naravnost na površje. Po vrnitvi fotoekipe bi se v Božičevo dvorano spustila tretja konica, sestavljena iz mlajših članov, ki bi detajlno preiskala zgornje, teže dostopne dele te dvorane.

Ker je tako velika odprava pomenila veliko finančno breme za klub, smo zaprosili za finančno podporo več časopisov in podjetij. Odzvali so se pri Tedenski tribuni in Mladini, s hrano pa nas je oskrbelo trgovsko podjetje Mercator.

Končno odločitev smo tudi to pot odložili na zadnji dan; kot rezervo smo pripravili brezni na Leupah in Vodica, globoki prek 250 m. Za primer nesreče je bila pripravljena reševalna skupina.

Potek druge akcije

Akcija je stekla 30. 4. 1969, ko se je ob 12. uri v Rašporju zbrala osemnajstčlanska odprava. Takoj smo začeli z montažo vitla, ki je bila sedaj mnogo lažja ter obenem napeljali telefon do globine 250 m. Za primer, da bi na žici nastal kratek stik, smo imeli s seboj predajnike walkie-talkie.

Naslednjega dne je po planu odšla v jamo prva konica. Napeljala je lestvice skozi poševni meander, nato pa je odšla v Ljubljanski rov. Pri merjenju je mimogrede odkrila v stranskem odcepu sadrene tvorbe, kakršnih doslej v naših jamah še nismo našli. Merjenje se je končalo ob predvidenem času, nato pa se je pričela ekipa vračati ter je mimogrede označevala nepregledane odcepe. Ob 18. uri je prispela na Bivak in se srečala z drugo konico, ki se je ravno odpravljala dalje. Medtem ko je slednja prodirala v meander, je prva nekaj pojedla, nato pa se takoj odpravila spat.

Druga konica se je vrnila naslednjega dne malo pred šesto zjutraj. Sporočili so, da je bilo edino pomembnejše nadaljevanje vrh drugega podora (Blatni rov), ki pa so ga že do konca izmerili. Vsa ostala nadaljevanja so slepa. Špranja z močnim prepihom v Ljubljanskem rovu je

neprehodna brez miniranja. S tem je bilo delo v spodnjem delu jame, žal, zaključeno. Po pristanku vodje akcije, Tomaža Planine, se je pričela prva konica takoj vračati, druga pa se je odpravila spat.

Po tem skrajšanem planu se je pri povratku prve konice obenem v jamo spustila fotoekipa, ki je odšla naravnost v Tržaški rov. Prva konica se je takoj vrnila na površje. Ker je bilo vreme povsem varno, je s privoljenjem nadomestnega vodje, dr. U. Tršana, raziskala nekaj manjših jam v okolici Rašporja.

Fotoekipa in konica sta bili z materialom že ob 18. uri pod vitlom, ob 22. uri pa je bila cela odprava zbrana v bazi v Rašporju. S tem je bilo glavno delo v jami končano. Izmerjeni in prefotografirani so bili vsi spodnji deli jame. Pobrani so bili vzorci kamnin, pa tudi nekaj primerkov sadre in fosilov. Naslednjega dne se je spustila v Božičevo dvorano še tretja konica, ki je splezala v težko dostopen zgornji konec dvorane in tam odkrila neznano brezno (Stransko brezno). Na telefonski poziv so takoj dobili s površja primerno količino lestvic, in ugotovili, da se stopnjema spušča do globine 50 m, ko se priključi enemu kaminov, ki zijajo nad točko F. Ob 12. uri je bilo brezno izmerjeno. Sledil je dvig do vitla, nato pa demontaža vitla in njegov transport iz jame.

France Šušteršič

IZZA OZADJA RAZISKAV ŽANKANE JAME V LETU 1968

Leta 1945 so zaradi spremembe meje z Italijo na jugoslovanski strani pristale štiri velike jame, ki so jih četrto stoletja prej raziskovali Tržačani: Jazben (Abisso di Verco, 518 m / SLO), Habečkov brezen (Abisso di Montenero, 480 m / SLO), Žankana jama (Abisso Bertarelli, 450 m / HR) in Gotovž (Abisso Federico Prez, 420 m / HR). V svojem času so veljale za najgloblje na svetu. V okrog 20 letih, ki so minila od raziskav, so na globinski lestvici sicer zdrsnile nekoliko nižje, a še vedno obveljale za najgloblje v državi¹. Za peto najglobljo jamo v Jugoslaviji je obveljal veljal Duboki do (ČG)².

V Ljubljano smo se vrnil naslednjega dne, v nedeljo 4. 5. 1969. Kakor prvič je tudi tokrat vodil akcijo klubski predsednik Tomaž Planina. Dokler je bil v jami, ga je nadomeščal dr. Uroš Tršan. Sodelovali so še: Di Batista, Ileršič, Juvan, Kanoni, Kovač, Krivic, Kunaver, Pirnat, dr. Praprotnik, Puc, Suwa, Šušteršič, Trenz, Verbovšek, Vogrič in Weisbacher. Na obeh akcijah je nudil nesebično gostoljubje Anton Božič z Rašporja, za kar se mu tu najlepše zahvaljujemo.

Rezultati druge akcije

Meritve so pokazale, da je z novimi deli vred jama globoka le 361 ± 5 m, njena vodoravna projekcija pa je dolga 1106 m. Tehnične in organizacijske izboljšave so se pokazale za zelo koristne. Prav tako so bili vsi člani dorasli akciji, dobro so se izkazali tudi pripravniki.

Ponovne meritve Jazbena in Gotovža, ki sta bila po prvi akciji na globinski lestvici pred Žankano jamo, so ju skrajšali na 334 m oziroma 320 m, tako da je Žankana jama spet najgloblja v Jugoslaviji. Seveda pa njena globina v svetovnem merilu ni velika in naša naloga je, da čim prej najdemo kaj globljega. Obiska Jeskinie Snježne 1968 in Gouffre Bergerja 1969 sta pokazala, da smo dorasli tudi najglobljim jamam na svetu.

Zgodbo je zato treba začeti v Trstu. Po tem, ko je nova italijanska oblast po WWI razpustila vsa neitalijanska društva, sta izmed nekaj manj pomembnih, formalno italijanskih jamarskih organizacij izstopali Commissione Grotte della Societa Alpina delle Giulie, ki se je imela za bolj znanstveno ter Associazione XXX Ottobre, ki je dajala nekoliko več poudarka športno-jamarskemu vidiku.

V strahu pred jugoslovansko revanšo so se prva leta po vojni italijanske vojaške oblasti živo zanimale tudi za kraško podzemlje na obmejnih ozemljih, ki bi se ga dalo uporabiti v

¹ Proti koncu 70-ih let se je v svetovni literaturi nekaj let pojavljalo ime še ene globoke jame, ki naj bi ležala na jugoslovanskem ozemlju. Zapisano je »Veliche Zabce«, segla naj bi prek 500 m globoko. Način zapisa kaže na italijanski vir. Glede na krajevno ime bi jama mogla biti nekje na Tolminskem ali nad Vipavsko dolino. Danes na obeh ozemljih poznamo še globlje jame, a so take, da bi jih s tedanjo tehnologijo ne obvladali niti 300 m globoko. Verjetno gre za napako pri prepisovanju. Najbrž je enkrat izpadla decimalna vejica in čisto običajno brezno je »postalo« desetkrat globlje. Manj verjetno možnost ponuja tudi širša okolica Zabič pri Ilirski Bistrici.

² V času prve svetovne vojne ga je pri iskanju izdatnejšega vodnega vira za Boko Kotorsko raziskala inženirska ekipa avstro-ogrske armade pod vodstvom dunajskega speleologa G. Lahnerja. Številka 310 m globine se je sicer pojavljala v literaturi, a posebnega pomena globokim jamam tedaj niso posvečali.